

**Rokasgrāmata
LAUKU
ATTĪSTĪBAI**

Jānis Brizga

**Rokasgrāmata
lauku
attīstībai**

© 2003 «Zaļā brīvība»

Autors: Jānis Brizga
Vāka foto: SIA «J. Vitiņš un Kompanjoni»
Noformējums: Dina Antuma-Jansone
Redaktore: Liene Kalniņa
Izdevniecība: «Gandrs»

Buklets drukāts uz papīra, kas ražots ar cieņu pret vidi, izmantojot krāsas,
kas gatavotas uz augu eļļas bāzes.

Buklets izdots sadarbībā ar «Powerful Information» un tā izdošanu
finansiāli atbalsta Lielbritānijas fonds «Allavida».

Zaļā brīvība
Tālr. 7613806. www.zb-zeme.lv

Saturs

Ievads	4
Ilgspējīgas kopienas	6
Vietējā demokrātija	9
Centralizācija un decentralizācija	10
Lokalizācija	12
Sabiedrības līdzdalība	14
Plānošana	17
Plānošanas process	18
Sabiedrības līdzdalības metodes	24
Nobeigums	30
Informācijas avoti	31

Latvijā 31% iedzīvotāju dzīvo laukos. Tiem pieskaitot arī nelielo pilsētu iedzīvotājus, redzam, ka puse Latvijas iedzīvotāju ir laucinieki. Lauku teritorijas aizņem Latvijas lielāko daļu, un tās ir arī dabas, ainavu, tradīciju un kultūras bagātību glabātājas. Neskatoties uz to, tieši lauku teritorijas ir visvājāk attīstītie Latvijas reģioni ar lielāko bezdarbu un maziem ienākumiem.

Daudzas valstiskas un nevalstiskas institūcijas nodarbojas ar lauku attīstības politikas izstrādāšanu un ieviešanu. Lauku attīstība un pilnvērtīgas lauku iedzīvotāju dzīves nodrošināšana kā mērķis ir izvirzīts daudzos Latvijas normatīvajos aktos, politikās un plānos. Nacionālajā attīstības plānā, kas noteiks Latvijas galvenās attīstības tendences nākotnē, viena no galvenajiem prioritātēm ir «veicināt un nodrošināt līdzsvarotu un ilgtspējīgu lauku attīstību, samazinot sociālekonomiskās atšķirības starp laukiem un pilsētām, saglabājot daudzveidīgu lauku vidi, un sekmēt lauksaimnieciskās ražošanas efektivitāti un konkurētspēju, lai sasniegtu vismaz ES vidējos ražošanas rādītājus.»

Tomēr liela daļa lauku iedzīvotāju nav apmierināti ar pašreizējo situāciju un vēlas krasas izmaiņas un uzlabojumus. Visbiežāk kā galvenās lauku problēmas min straujo ražošanas kritumu lauksaimniecībā, slikto infrastruktūru, naudas līdzekļu trūkumu visos pārvaldes līmeņos un nespēju atbalstīt vietējās aktivitātes, problēmas ar pamestajām lauksaimniecības zemēm, bezdarbu, pieaugošo lauku iedzīvotāju izmisumu, kā arī vāju politikas īstenošanu virzienā no «augšas» uz «leju». Ko mēs varam darīt, lai uzlabotu lauku iedzīvotāju dzīves līmeni, neradot draudus mūsu dabas un kultūras bagātībām?

Viens no veidiem, kā uzlabot situāciju laukos, ir mērķtiecīga vietējās politikas veidošana. Daudzi piemēri gan Latvijā, gan citās valstīs pierāda veiksmīgu lokālo iniciatīvu efektivitāti problēmu risināšanā.

Lai nodrošinātu tādu lauku attīstību, kura dod labumu gan cilvēkiem, gan dabai, vispirms nepieciešams apzināties vietējās kultūras, sociālās un ekonomiskās problēmas un jau esošos risinājumus to novēršanai. Būtiski, lai šī attīstība nenotiktu uz dabas vai citu resursu rēķina, bet tiktu radīta jauna pievienotā vērtība un racionāli izmantoti jau esošie resursi. Tādu attīstību dēvē par ilgtspējīgu attīstību. Tā ir attīstība, kas apmierina šodienas vajadzības, neradot draudus nākamo paaudžu vajadzību apmierināšanai.

Šī rokasgrāmata apskata dažus mehānismus, kas varētu palīdzēt ilgtspējīgas lauku attīstības veicināšanā, uzlabojot vietējo pārvaldi un tajā aktīvi iesaistot vietējos iedzīvotājus. Rokasgrāmata sagatavota tiem, kuri iesaistīti lauku attīstības jautājumos: vietējiem lēmumu pieņēmējiem, lauku iedzīvotājiem, sabiedrisko organizāciju aktīvistiem, studentiem un citiem interesentiem.

Jāatceras, ka situācijas uzlabošanā daudz var paveikt paši lauku iedzīvotāji vietējā līmenī. Mēs ceram, ka šajā rokasgrāmatā jūs atradīsiet praktisku informāciju, kas dos noderīgus padomus un idejas turpmākajam darbam un, istenojoties jūsu darbībā, uzlabos situāciju Latvijas laukos, un tiks sperts vēl viens solis preti ilgtspējīgai attīstībai.

1. atsauce

Gomorsola Ungārijas ziemeļaustrumos pirms apmēram 10 gadiem bija neliela lauku pašvaldība, kuru bija pametuši lielākā daļa iedzīvotāju un kurā bija palikuši mazāk kā 100 cilvēki. Skolas vecuma jauniešu bija mazāk par desmit. Vietējie iedzīvotāji nolēma mainīt situāciju. Viņi ņēma iniciatīvu savās rokās un uzsāka attīstību, kas balstās uz vietējo resursu izmantošanu, un aktīvi iesaistīja vietējo sabiedrību lēmumu pieņemšanā. Tagad šī pašvaldība ir kļuvusi par labu piemēru kā saskaņot dabas aizsardzību, ekonomisko attīstību un sociālos jautājumus. Pašvaldības apdzīvotība un ekonomiskā situācijā ir sākusi uzlaboties, un vietējie iedzīvotāji atkal var lepoties ar to, kur viņi dzīvo.

1993. gadā Ekoloģiskais institūts Ilgtspējīgai attīstībai sadarbībā ar vietējiem iedzīvotājiem šajā pašvaldībā veica aptauju. Tās rezultāti liecināja, ka problēmas, ar kurām sastapies šī pašvaldība, ir ļoti līdzī-

Ilgtspējīgas kopienas

Lai saprastu lauku attīstību un tās būtību, vispirms ir jāizprot attīstības jēdziens. Diskusija par attīstību pasaulē ir aktualizējusies pēc Otrā pasaules kara. Tajā laikā galvenais mērķis bija izlīdzināt ekonomiskās un sociālās atšķirības starp dažādiem pasaules nostūriem. Tagad šis jēdziens tiek lietots, arī runājot par atšķirību novēršanu viena reģiona vai valsts ietvaros. Ir dažāda izpratne par attīstību, kuru varētu klasificēt 4 grupās:

- attīstība kā ekonomiskā izaugsme;
- attīstība kā vienlīdzīga resursu sadale;
- attīstībakā sociālā izaugsme;
- vai attīstība kā ideoloģija.

Problēmas rada tas, ka mūsu lēmumu pieņēmēji attīstību vienmēr ir centušies skatīt kā ekonomisko izaugsmi un pieņēmuši to kā ideoloģiju. Līdz ar to novārtā ir pamesta sociālā attīstība, resursu vienlīdzīga sadale un ekonomiskās attīstības negatīvā ietekme uz vidi.

Lai risinātu šīs problēmas, jau deviņdesmito gadu sākumā starptautiskā līmenī tika sāktas politiskās sarunas par nepieciešamību pāriet uz jauniem attīstības modeļiem. Jaunā pieeja tiek dēvēta par ilgtspējīgu attīstību. Tās mērķis ir nodrošināt šodienas vajadzības, neapdraudot nākamo paaudžu vajadzību apmierināšanu un samazinot slodzi uz apkārtējo vidi. Ilgtspējīgās attīstības koncepciju lieto, arī runājot par lauku un reģionu attīstību. Tāpat ilgtspējīgās attīstības principi ir integrēti Eiropas reģionālajā politikā, kas nākotnē varētu noteikt lauku attīstības politiku Latvijā un tam paredzētās finanšu plūsmas.

Otrs būtisks aspekts ir kopīga izpratne par to, ko mēs saprotam ar laukiem. Eiropas Padome par lauku apvidiem uzskata iekšzemes un piekrastes teritorijas, ieskaitot ciematus un mazpilsētas, kuru funkcija ir lauksaimnieciskā ražošana, tūrisms un lauku rekreatīvās nodarbes. Taču jāatceras, ka lauku teritorijām ir arī citas funkcijas: lauku vides un ainavas, dabas un tradīciju saglabāšana. Citiem vārdiem, lauki ir viensētas, kā arī ciemati un mazpilsētas, kurās noris cilvēku dzīve un darbība.

Deviņdesmitoto gadu sākumā jēdziens «lauku attīstība» bija sinonīms lauksaimniecības nozares attīstības jēdzienam. Šodien ir pilnīgi skaidrs, ka lauku attīstība ietver arī citas nozares un pakalpojumus, kurās ir nodarbināti lauku iedzīvotāji. Tāpēc nepieciešams veidot ilgtspējīgu lauku attīstību, kas veicina ne tikai lauksaimniecības nozares izaugsmi, bet arī dabas saglabāšanu un dzīves vides uzlabošanu. Tam ir arī citi pozitīvi efekti: mazākas sociālās izmaksas, augoša dzīves kvalitāte, stiprāka un saliedētāka sabiedrība.

Ilgtspējīgai lauku attīstībai ir jābalstās uz vietējiem resursiem, apstākļiem un tradīcijām, un pašvaldībām pašām jāspēj uzturēt savu ekonomiku, pakalpojumu kvalitāti un sociālo kapitālu, lai nodrošinātu labu dzīves kvalitāti visiem tās iedzīvotājiem. Pašvaldībām ir jābūt

1. atsauce

gas daudzās mazās pašvaldībās ne tikai Ungārijā: iedzīvotāju skaita samazināšanās; jauniešu aizbraukšana uz pilsētām, izjaucot vecuma struktūru pašvaldībā; relatīva nabadzība; nelielas nodarbinātības iespējas un no tā izrietošais augstais bezdarba līmenis; sociālās un izglītības infrastruktūras trūkums un ierobežota kultūras dzīve. Daudzas no šīm problēmām ir raksturīgas arī Latvijas lauku pašvaldībām.

Pētījums parādīja arī Gomorsolas stiprās puses: augsta bioloģiskā daudzveidība un stipras ilgtspējīgās attīstības tradīcijas. Līdz ar to, cenšoties izveidot ilgtspējīgu ciematu, Gomorsolas iedzīvotāji mēģina radīt harmoniskas attiecības starp cilvēkiem un vidi. Piemēram, lai palielinātu aitu ganāmpulka skaitu, tika aizsākta vilnas apstrāde, jo šie dzīvnieki palīdz uzturēt pļavas. Protams, vilnas apstrāde arī rada darbavietas un ienākumus vietējiem iedzīvotājiem.

Vietējie iedzīvotāji arī atsāka audzēt augļus, kas palīdz uzturēt ainavu. Lai žāvētu augļus, tika uzstādīti saules kolektori. Tas pamudināja cilvēkus vairāk rūpēties par saviem augļu dārzem, kas ne tikai nodrošina cilvēkus ar augļiem, bet arī palīdz uzturēt bioloģisko daudzveidību, ko viņi vēlējas saglabāt. Vietējie iedzīvotāji arī sāka pievērsties bioloģiskajai lauksaimniecībai, kas var būt peļņu nesošā, paplašina produkcijas daudzveidību, attīsta vietējo tirgu un ir arī videi draudzīgāka.

*The Bulletin, REC, Volume 11, Nr. 2,
2002.gada jūlijs.*

spējīgām uzlabot iedzīvotāju dzīves apstākļus un jāsniedz tiem papildus iespējas izpausties, darboties, radoši risināt problēmas to rašanās brīdī un nodot materiālās un garīgās vērtības nākamajām paaudzēm, lai tās varētu sasniegt vismaz tādus pašus vai augstākus dzīves standartus.

G. Čanans savā darbā «Reģenerācija un ilgtspējīgās kopienas» ir formulējis 10 kritērijus, kas raksturo ilgtspējīgu lauku attīstību. Pirmie septiņi kritēriji attiecas uz materiālajām vērtībām un pēdējie trīs uz kopienas dzīves kvalitāti:

1. Labs dzīvesvieta, veikalu un citas infrastruktūras nodrošinājums, kas visiem ir pieejams, pateicoties labi organizētam, augstas kvalitātes un regulāram sabiedriskajam transportam;
2. Labas izglītības, apmācību un darba iespējas, kā arī plaukstoša vietējā ekonomika, kas veicina vietējā biznesa attīstību un nodrošina vietējās vajadzības;
3. Plaša bioloģiskā daudzveidība un laba gaisa, ūdens un augsnes kvalitāte;
4. Neliels enerģijas patēriņš un maz atkritumu, tajā pašā laikā nodrošinot adekvātu apkuri un resursus taupošu biznesu;
5. Ilgtspējīgs dzīves veids: izglītības, informācijas un iespēju piedāvājums, lai nodrošinātu nevajadzīgu un neveselīgu patēriņa un ražošanas modeļu izskaušanu;
6. Droša un veselīga vide, kas veicina iedzīvotāju fizisko, garīgo un sociālo labsajūtu;
7. Kvalitatīvs informācijas nodrošinājums, kas iedzīvotājiem ļauj sekot līdzi sociālajam, ekonomiskajam un vides progresam;
8. Aktīva kultūras dzīve, kuru raksturo kopienas attīstība un lepnums par vietējo ekonomiku;
9. Augsta sabiedrības līdzdalības pakāpe vietējo lēmumu pieņemšanā, arī iesaistot marginālās grupas;
10. Mehānismi pastāvīgai teritorijas attīstības nodrošināšanai.

Ilgtspējīgas kopienas jau pastāv daudzās pasaules valstīs. Tās pārsvarā ir nelielas cilvēku grupas, kuras cenšas dzīvot tā, lai pēc iespējas samazinātu slodzi uz vidi, nesamazinot dzīves kvalitāti. Tās var būt ļoti atšķirīgas, taču tās vieno pašpietiekamas un ilgaicīgas dzīvotspējīgas alternatīvas meklējumi kā pretstats pašreizējām patērētāju kultūras tendencēm un to graužošajai ietekmei uz vidi. Šīs kopienas cenšas praktizēt uz sadarbību balstītu vidi draudzīgu dzīvesveidu, kā arī praktiski izmantot integrētu pieeju dzīves ekoloģiskajos, sociālajos un kultūras aspektos.

Lai nodrošinātu iezīmēto attīstību, nepieciešams iesaistīt visus sabiedrības elementus lēmumu pieņemšanā un to realizēšanā. Taču ar to vien nepietiek. Būtisks ir arī jautājums par pašvaldības pārvaldi, jo vajadzīgi apstākļi, kas nodrošina efektīvu iedzīvotāju iesaistīšanos vietējo lēmumu pieņemšanā un interesi savu problēmu risināšanā.

Vietējā demokrātija

Jau ievadā tika minētas galvenās sociālās un ekonomiskās problēmas, kas traucē veiksmīgai lauku attīstībai. Šīs problēmas var arī izraisīt draudus apkārtnējai videi: augsnes noplicināšana, mežu izciršana, bioloģiskās daudzveidības samazināšanās un citas.

Visas minētās problēmas parasti saistās ar lēmumu pieņemšanu par investīcijām, vietējiem ražošanas un patēriņa modeļiem un sociālo, ekonomisko un vides prioritāšu nosprašanu. Viens no risinājumiem ir labas vietējās pārvaldības sistēmas ieviešana. Taču jāatceras, ka tas nav tikai tehnisks jautājums. Pārvaldībai ir jābūt cieši saistītai ar ikdienas ekonomisko un politisko dzīvi, kā arī vietējam tradīcijām un vērtībām.

Arī no ilgtspējīgās attīstības skatupunkta kvalitatīva pārvaldība ir viens no galvenajiem priekšnosacījumiem attīstībai. Eiropas Savienība ir noteikusi vairākus principus, kas nosaka labu pārvaldi. Tie ir: atvērtība, līdzdalība, atbildība, efektivitāte un saskaņotība.

Centralizācija un decentralizācija

Parasti starp galvenajiem labas pārvaldības kritērijiem tiek minēti efektivitāte un demokrātiska līdzdalība. Cīņu starp šo divu kritēriju dominēšanu pārvaldes sistēmā var uzskatīt par cīņu starp divām pieejām: decentralizāciju un centralizāciju vai, skatoties globālāk – lokalizāciju un globalizāciju. Šajā rokasgrāmatā mēs vairāk apskatīsim ar decentralizāciju un lokalizāciju saistītos jautājumus, uzsverot to, ko mēs varam paveikt, neskatoties uz globālajām tendencēm un izmantojot vietējās zināšanas un iniciatīvas.

Pēdējo gadu laikā tiek daudz runāts par decentralizāciju, privatizācijas procesiem, varas nodošanu pašvaldībām, sabiedriskajām organizācijām un citiem spēles dalībniekiem. Aplūkosim, ko tas nozīmē un kāda ir decentralizācijas ietekme uz katru no mums.

Lai saprastu decentralizāciju, vispirms ir jāsaprot, kas ir centralizācija. To var definēt kā sistēmas tiekšanos uz centru, varas un pilnvaru nodošanu vienai personai vai institūcijai. Centralizācija parasti tiek pamatota ar izmaksu efektivizāciju. Taču tas automātiski nenozīmē lēmumu kvalitātes celšanos. Centralizētās sistēmās parasti daudz resursu tiek tērēts birokrātijas uzturēšanai un pastāv lielākas korupcijas iespējas. Tās arī mēdz būt neefektīvas lēmumu ieviešanā, jo lēmumu pieņēmējiem ir zudusi saite ar vietējiem iedzīvotājiem.

Decentralizācija ir pretējs process centralizācijai. Tā nozīmē varas nodošanu pēc iespējas zemākam lēmumu pieņemšanas līmenim. Decentralizācija, ja tā tiek realizēta piemērotā veidā, var uzlabot informācijas apmaiņu starp dažādām pusēm, veicināt vietējo iedzīvotāju iesaistīšanos problēmu risināšanā un vietējo tradīciju aizsardzību un attīstību, kā arī risināt ar finanšu efektivitāti saistītos jautājumus un mazināt birokrātiju.

2 atsauce

Decentralizācija ir varas un lēmumu pieņemšanas nodošana vai nu lejup (vertikālā decentralizācija) vai arī citai institūcijai tajā pašā līmenī (horizontālā decentralizācija). Šī vara, kura tiek nodota, var būt gan politiska, gan administratīvai vai finanšu. Decentralizācija var izpausties vairākos veidos. Tā var būt varas nodošana, dekoncentrācija, deleģēšana, deregulācija un privatizācija. Taču parasti tas ir vairāku elementu savienojums.

Tātad, decentralizēta struktūra paplašina komunikācijas iespējas un nodrošina potenciālu jauninājumiem. Tā nodrošina daudz labāku informācijas apmaiņu tieši vietējā līmenī, kā arī labākas zināšanas par to, kas notiek uz «vietas». Līdz ar to decentralizācija, pat ja tā prasītu vairāk darba vietu vietējā pārvaldē, patiesībā uzlabotu vietējo lēmumu kvalitāti un dotu daudz vairāk laika pievērsties tieši vietējo jautājumu risināšanai.

Decentralizācija arī palīdz akcentēt un saglabāt vietējās kultūras, saimniekošanas un sociālās dzīves īpatnības un tradīcijas. Tādējādi pašvaldība tiek padarīta pievilcīgāka, gan vietējiem iedzīvotājiem, gan tūristiem, gan mazajam un vietējam biznesam.

Lielāka pilnvaru nodošana vietējam līmenim var radīt arī citus papildus ieguvumus. Tas palīdz plašāk izvērtēt visus lēmumu plusus un mīnus. Piemēram, jautājums par lauku skolu un slimnīcu slēgšanu un apvienošanu. Izvērtējot šādu lēmumu pozitīvās un negatīvās puses, ir jāņem vērā arī fakts, ka, slēdzot skolu, bērni būs spiesti doties mācīties tālu prom no savas dzīvesvietas. Tas radīs atsvešinātību un, palielinoties transporta izmaksām, sadārdzinās mācību izmaksas. Visi šie apstākļi ilgākā laikā var negatīvi ietekmēt vietējo attīstību.

Nav vienas pareizās atbildes, cik decentralizētai būtu jābūt valsts vai vietējai pārvaldei. Priekšrocības un trūkumi ir gan centralizētām, gan decentralizētām sistēmām (skatīt 3. atsauci). Galvenais ir atrast līdzsvaru, kas nodrošinātu veiksmīgu darbību. No vienas puses, decentralizācija var nodrošināt plašākas izvēles iespējas, daudzveidību, vietējās zināšanas un vietējo iedzīvotāju ieinteresētību risināt vietējās problēmas. Tai pašā laikā centralizācija var būt noderīga, lai nodrošinātu teritoriālu tainīgumu, reģionālu ienākumu izlīdzināšanu un veiktu lielākus projektus. Piemēram, lai risinātu klimata izmaiņu jautājumus u.tml. Taču viens ir skaidrs, decentralizācijai ir jānotiek tik lielā mērā, lai panāktu maksimālu funkcionālo atbildību un politisko līdzdalību. Viens no veidiem, kas veiksmīgi risina šo dilemmu, ir tā sauktā lokalizācija.

3. atsauce

Centralizācija

Priekšrocības

Lēmumu pieņem vadītājs, kurš labi pārzina organizācijas darbību.

Lēmumu pieņem augstākā līmeņa vadītājs, kurš parasti ir labi sagatavots un izglītots lēmumu pieņemšanā.

Novērš dublēšanos pārvaldes aparāta darbā, kas noved pie izmaksu samazināšanās.

Nodrošina specializācijas iespējas un veicina vadības kvalifikācijas izaugsmi.

Trūkumi

Lēmumu pieņem vadītājs, kurš vāji orientējas konkrētos apstākļos.

Augstākā līmeņa vadītāji reti kontaktējas ar cilvēkiem, kuriem ir jāpilda lēmumi vai uz kuriem tie attiecas.

Izstiepta komunikāciju līnija, kas rada laika zudumus.

Iedzīvotāji kļūst neapmierināti, jo viņi ir izstumti no lēmumu pieņemšanas procesa.

Decentralizācija

Priekšrocības

Lēmumi tiek pieņemti ļoti ātri.

Lēmumus pieņem cilvēks, kuram ir visplašākā informācija par problēmu un situāciju.

Iedzīvotāji piedalās lēmumu pieņemšanā, kas palielina viņu kompetenci un ieinteresētību.

Vislabākie apstākļi vidējā un zemākā līmeņa vadītājiem, jo lielas iespējas viņu profesionālajai izaugsmei.

Trūkumi

Sliktas informētības un koordinācijas rezultātā var tikt pieņemti vāji lēmumi.

Pieaug izmaksas, jo zemākā līmeņa lēmumu pieņēmējiem un iedzīvotājiem ir jābūt ļoti izglītotiem.

Vadītāju interese sašaurinās, un viņi rūpējas tikai par savu struktūrvienību darbu.

Tiek kavēta organizācijas apakšvienību unifikācija, darba un procedūru vienotība.

4. atsauce

Porto Alegre budžeta plānošana

Brazīlijā cilvēki ir norūpējušies par varas spējām apmierināt viņu vajadzības, taču Porto Alegre (1.3 miljoni iedzīvotāju), kur kopš 1989.gada pie varas ir Strādnieku partija, daudz kas ir mainījies. Partijas galvenais lozungs ir iedzīvotāju iesaistīšana pašvaldības budžeta plānošanā. Brazīlijā vietējo pašvaldības līdzekļu izmantošana bieži vien saistās ar korupciju, patronāžu un pārlietu lielu tehnokrātismu.

Porto Alegre katru gadu tiek sasauktas 16 vietējās budžeta sapulces, kuras izlemj par vietējo infrastruktūru, ievēlot pārstāvi reģionālajā budžeta forumā. Šajā forumā bieži vien konfliktējošie vietējie delegāti cenšas vienoties par galvenajām finanšu izlietojuma prioritātēm. Pārstāvji no reģionālajām sapulcēm piedalās arī pašvaldības budžeta padomē, kas izlemj par kritērijiem līdzekļu sadalīšanai un apstiprina investīciju plānu.

Šī programma ir ieguvusi plašu iedzīvotāju atbalstu (2001. gadā tajās piedalījās 55 tūkstoši iedzīvotāju) un vietējās sapulces jau piedalās arī citu jautājumu izskatīšanā, piemēram veselības aprūpe, izglītība, transporta sistēma u.tml.). Viens no lielākajiem reformas sasniegumiem ir tieši nabadzīgāko iedzīvotāju iesaistīšana lēmumu pieņemšanā, tā ir arī veicinājusi sabiedriskā sektora attīstību pilsētā. Šī reforma ir pierādījusi, ka vietējie iedzīvotāji ir tikpat ziņoši par savām vajadzībām kā birokrāti un spējīgi pieņemt lēmumus.

Lokalizācija

Progresīva decentralizācija – sistemātiska cilvēku un kopienu atšķiršana no globālajām varas struktūrām, globālās ekonomikas un globālās lauksaimniecības, ir viens no variantiem, kas nodrošinātu ilgtspējīgu attīstību. Citiem vārdiem šis process tiek saukts arī par lokalizāciju.

Lokalizācijas mērķis ir atdot vietējiem iedzīvotājiem tiesības un kontroli pār vietējo politiku un ekonomiku, kas tos ietekmē, un globalizācijas tendences pavērst par labu vietējai attīstībai. Viens no priekšnosacījumiem lokalizācijai ir stingra, decentralizēta un demokrātiska pašpārvalde, uz ko balstās vietējā lēmumu pieņemšana. Tai ir jābūt finansiāli un morāli spējīgai risināt vietējās problēmas un sadarboties ar vietējiem iedzīvotājiem un institūcijām vietējā, nacionālā un starptautiskā līmenī.

Lokalizācija pamatā ir vietējo iedzīvotāju kontrolēta attīstība, kas pēc iespējas izmanto vietējos resursus (finanses, darbaspēku un dabas resursus) un apmierina vietējās vajadzības un patēriņu. Tā nozīmē:

- pašnodrošinātu ekonomiku un mazāku atkarību no ārējiem faktoriem – finanšu un preču tirgiem;
- vietējiem iedzīvotājiem nodotu kontroli pār ekonomiku un politiku;
- varas decentralizāciju;
- tādas politikas nodrošināšanu, kas stiprina vietējo daudzveidību kultūras, ekonomikas un citās sfērās;
- cilvēku tiesības uz pašnoteikšanos u.tml.

Lokalizācijas ieviešana veicinātu vietējo saliedētību, samazinātu nabadzību un nevienlīdzību, uzlabotu dzīves apstākļus, sociālo infrastruktūru, vides kvalitāti un palielinātu drošību. Lokalizācija nenozīmē norobežošanos no ārpusaules. Citiem vārdiem to var saukt par politisko diskrimināciju par labu vietējam.

Lokalizācijai ir daudz labu piemēru visā pasaulē. Viens no būtiskākajiem reģionālās varas decentralizācijas procesiem deviņdesmitajos gados notika Indijā, Kerala štatā (31 miljons iedzīvotāju). Šai Indijas štatā 35% no reģionālā budžeta tika nodots vietējām pašvaldībām, nenosakot, kā to izlietot. Līdz ar to pašvaldības pašas varēja lemt par savām prioritātēm un problēmu risināšanas veidiem. Antropologs Ričards Franks uzskata, ka tas ir samazinājis korupciju un būtiski uzlabojis sabiedrisko pakalpojumu kvalitāti ceļu, irigācijas, dzeramā ūdens, sanitārijas, izglītības un veselības aprūpes sektoros. Austrālijā populāras ir kļuvušas kopienu bankas, kur vietējie iedzīvotāji ir akciju turētāji, un ar šo līdzekļu palīdzību tiek celtas jaunas skolas, slimnīcas un citi vietējās infrastruktūras objekti, kurus iepriekš finansēja centrālā valdība.

Porto Alegre Brazīlijā ir uzsākusi iedzīvotāju iesaistīšanu pašvaldības budžeta izstrādāšanā (skatīt 4. atsauci). Līdzīgas iniciatīvas ir uzsāktas arī citos reģionos, arī Spānijā, Las Cabezas de San Juan pašvaldība (16 000 iedzīvotāju) ir izveidojusi pirmo budžetu ar vietējo iedzīvotāju līdzdalību. 15% vietējo iedzīvotāju aktīvi piedalījās budžeta sagatavošanā, arī nosakot vietējos vides aizsardzības un transporta noteikumus.

5. atsauce

Sabiedriskās apspriešanas

Kā parasti notiek sabiedriskās apspriešanas? Vietējo iedzīvotāju bailes, iebildumi, jautājumi un sūdzības tiek atspēkotas, izmantojot tehnisko žargonu un pārliecību, ka paredzētais projekts ir labākais, ko šajā vietā var īstenot, un tas dos neatsveramu ieguldījumu vietējā attīstībā. Parasti netiek atzīts, ka šie projekti var negatīvi ietekmēt vietējās ekosistēmas un iedzīvotājus.

Šādā konfrontācijā pastāv oficiālais viedoklis, ka taisnība ir tiem, kuri nav vispusīgi un ir bezkaislīgi, un maldās tie, kuri runā vispusīgi un emocionāli. Uzticība, personīgā lojalitāte un individuālās bailes nav zinātniski respektējamas. Tām nav nekādas vērtības pretstatā zinātniskajiem pierādījumiem un «objektīviem faktiem», pat ja šie «fakti» daudzos gadījumos ir tendenciozi un spekulatīvi.

Bet, ja kāds no apspriedes dalībniekiem, vietējiem iedzīvotājiem, uzdotu projekta prezentētājiem jautājumu: vai kāds no jums dzīvo 5 km attālumā no šīs rūpnīcas, rādara (vai kāda cita objekta atkarībā no apspriedes)? Droši vien atbilde būtu 'nē'. Nevienam no šiem cilvēkiem nav jāuztraucas par savu ģimeni vai īpašumu.

Mūsdienās liela daļa ierēdņu kalpo abstraktai sabiedrībai, kas patiesībā nozīmē to, ka jebkurā mirklī viņi var kļūt par ienaidniekiem kādai konkrētai iedzīvotāju grupai. Apšaubāms ir arī daudz tā saucamo «attīstības projektu» labums «kopējai sabiedrībai».

Sabiedrības līdzdalība

Lai nodrošinātu efektīvu vietējās pārvaldes darbību un vietējie iedzīvotāji justos piederīgi savai pašvaldībai, ir nepieciešama demokrātiska un caurskatāma vietējās pašvaldības struktūra, lēmumu pieņemšana un finanses. Tāpēc nepieciešams vietējo sabiedrību aktīvi informēt par vietējās politikas jautājumiem un iesaistīt lēmumu pieņemšanā, ieviešanā un kontrolē.

Sabiedrības līdzdalība arvien plašāk tiek pieprasīta likumdošanas aktos, gan izstrādājot politikas, plānus un likumus, gan attīstības projektus nacionālā un vietējā līmenī. Taču pašvaldībām šī prasība rada papildus problēmas – finanšu resursus un laiku, kas bremzē lēmumu pieņemšanas procesus. Bez tam, lai nodrošinātu efektīvu līdzdalību, ir nepieciešamas papildus iemaņas darbā ar sabiedrību. Kādas ir priekšrocības un iespējas, ko pašvaldības varētu gūt, nodrošinot efektīvu sabiedrības līdzdalību vietējā plānošanā un tās ieviešanā?

Mūsdienu politikas pamatā ir reprezentatīvā demokrātija, kur lēmumus par sabiedrības interesēm transporta, vides, izglītības, veselības aprūpes, ekonomiskajos un citos jautājumos pieņem mūsu ievēlēti tautas pārstāvji – deputāti. Tomēr laika gaitā šī lēmumu pieņemšana ir arvien vairāk attālinājusies no cilvēkiem, uz kuriem attiecas pieņemtie lēmumi. Daudzas vietējā līmeņa funkcijas ir pārņēmušas rajonu administrācijas, nacionālās valdības, bet tagad, ja Latvijas iedzīvotāji nobalsos par iestāšanos ES, daļa no lēmšanas tiks nodota arī ES institūcijām Briselē. Tas attālina cilvēkus no politikas un arī neveicina politikas īstenošanu un tās ievērošanu.

Lai pašvaldība darbotos efektīvi, visos tās dzīves aspektos jāiesaista vietējie iedzīvotāji, jo tas ir viens no galvenajiem pašvaldību raksturojošajiem elementiem un vērtībām. Vietējo iedzīvotāju iesaistīšanās visā politikas veidošanas procesā, vietējās politiskajās, ekono-

miskajās, sociālajās aktivitātēs pašvaldībām palīdzētu:

- iegūt jaunas idejas, informāciju un zināšanas no dažādām sabiedrības mērķgrupām;
- sagatavot kvalitatīvus dokumentus, ņemot vērā, izvērtējot un integrējot dažādus viedokļus;
- saskatīt iespējamās problēmas, tādejādi samazinot to potenciālo risku;
- samazināt draudus videi un resursu nelietderīgu izmantošanu;
- izmantot sabiedrības iniciatīvu un entuziasmu;
- sabiedrībai labāk izprast plāna, programmas nepieciešamību un būtību;
- veidot deputātu un speciālistu demokrātisku tēlu, vairot savstarpējo uzticību;
- veicināt caurspīdīgumu un sabiedrības atbalstu lēmumu pieņemšanā;
- ļaut sabiedrībai kopumā un iedzīvotājiem apzināties savu spēku, ietekmi un atbildību;
- veidot dialogu, sadarbību un uzticību starp institūcijām un sabiedrību, novēršot iespējamo neizpratni un konfliktus.

Taču, neskatoties uz visiem šiem potenciālajiem ieguvumiem, sabiedrības līdzdalība ne vienmēr norit veiksmīgi. Tam ir vairāki šķēršļi:

- nepietiekami resursi (laiks, nauda, cilvēki, prasmes un zināšanas);
- nepietiekams normatīvo aktu nodrošinājums;
- nepietiekams apziņas, zināšanu un prasmju līmenis gan lēmumu pieņēmējiem, gan ierēdņiem un iedzīvotājiem;
- nepietiekama informācija par iespējām sabiedrībai iesaistīties;
- ne vienmēr iegūstams vēlamais un efektīvākais rezultāts;
- nepietiekama sabiedrības vēlme un interese iesaistīties;
- sabiedriskās apspriešanas tiek uzskatītas par formalitāti;
- ne vienmēr sabiedrības vairākuma pārstāvētais viedoklis ir profesionāls un argumentēts;
- var radīt spriedzi, strīdus un konfliktus starp dažādām interešu grupām.

Viens no galvenajiem priekšnosacījumiem, lai novērstu šos kavēkļus un radītu aktīvu sabiedrības līdzdalību, ir pieeja informācijai. Iedzīvotājiem ir jāzina, kad pašvaldībā notiek sabiedrības līdzdalības process un kā tas tiek organizēts. Tam ir jābūt atklātam un caurspīdīgam, kas nodrošinās sabiedrības uzticību notiekošajam un dos iedzīvotājiem iespēju pasniegt savas idejas skaidri un saprotami.

Lai nodrošinātu efektīvu pieeju informācijai un sabiedrības līdzdalību, pašvaldībām ir:

- jātiekas ar iedzīvotājiem un kopīgi jāapspriež problēmas un to iespējamie risinājumi;
- jāliek iedzīvotājiem apzināties apspriežamās tēmas nozīmību un iespējamo ietekmi uz katru individuāli;
- aktīvi jāizskaidro sabiedrības līdzdalības iespējas un procedūras, tās tiesības un iespējas ietekmēt procesus un lēmumus;
- jāveido sabiedrības uzticība, parādot sabiedrībai, ka pārmaiņas ir iespējamās;
- jāatrod iedvesmojošus un motivējošus sabiedrības līdzdalības piemērus un jānodrošina to publiskošana;

- laicīgi jāpaziņo, kad un kā sabiedrības līdzdalības process notiek, un, kad tiks pieņemts lēmums, lai sabiedrība varētu sagatavoties un tajā efektīvi piedalīties;
- jānodrošina iespējas sabiedrībai iesniegt priekšlikumus, komentārus, informāciju un pētījumus;
- jāiesaista pārstāvjus no dažādiem sektoriem un interešu grupām un jāveicina sadarbību starp tiem;
- aktīvi un atraktīvi jāstrādā ar masu medijiem;
- jāizmanto dažādas saziņas iespējas un tehnoloģijas, nodrošinot atgriezenisko saikni darbam ar sabiedrību.

Pēc Kopienų attīstības fonda (Lielbritānija) domām sabiedrības līdzdalību lēmumu pieņemšanā var uzskatīt par pastāvošu, ja liela daļa vietējo iedzīvotāju:

- iesaistīti sabiedriskajās organizācijās un tīklos, kuri kaut kādā veidā tieši ietekmē vietējās dzīves kvalitāti;
- zina, ko pašvaldība plāno un apzinās, ka viņiem ir efektīvi veidi, kā šos lēmumus ietekmēt;
- aktīvi sadarbojas ar atbildīgajām institūcijām, sniedzot savu brīvprātīgo darbu;
- pastāvošā gaisotne un dotās iespējas mudina un stimulē iedzīvotājus aktīvi darboties un tādā veidā attīstīt arī pašiem sevi;
- jūt saikni ar vietējiem sasniegumiem un ir pārliecināti, ka tie dod labumu vietējiem iedzīvotājiem, un tāpēc aizstāv un vairo sasniegumus.

Šāda veida līdzdalības veicināšana pastiprina demokrātijas izpausmes valstī, jo demokrātija lielā daļā valstu saistās tikai ar tiesībām balsot, nevis ar aktīvu iedzīvotāju līdzdalību. Nākamajā nodaļā apskatīsim vietējās plānošanas procesu un vairākas metodes, kā uzlabot vietējo iedzīvotāju iesaistīšanos tajā.

Plānošana

Kā rāda pieredze, būtiskus uzlabojumus vietējā līmenī var sasniegt tikai tad, kad vietējie iedzīvotāji un lēmumu pieņēmēji ir gatavi ieguldīt savu laiku, zināšanas un resursus. Tikai kombinējot un apvienojot vietējos spēkus var panākt vēlamu rezultātu. Vietējās pašpārvaldes ir bijusi visveiksmīgākās tad, kad tās vietējiem iedzīvotājiem ir deleģējušas tiesības risināt savas problēmas un palīdzējušas to darīt arī ar nepieciešamajiem resursiem. Tie ir gadījumi, kad administrācija prasa vietējiem iedzīvotājiem, kā tā var viņiem palīdzēt risināt jautājumus, nevis uzspiež jau iepriekš sagatavotus un standartizētus risinājumus.

Tikai vietējie iedzīvotāji vislabāk izprot vietējo situāciju, problēmas un savas iespējas. Līdz ar to viņiem ir jābūt par pamatu vietējo problēmu risināšanā, attīstības plānu izstrādāšanā un ieviešanā. Tas gan neizslēdz ekspertu lomu, jo daudzās kopienās var nebūt visu nepieciešamo zināšanu. Taču ekspertiem ir jākalpo vietējo vajadzību apmierināšanai un jābūt pasīviem konsultantiem, nevis jānāk ar jau gataviem risinājumiem, pirms tie ir iepazinušies ar vietējo situāciju.

Vietējo problēmu risināšanā būtiska loma ir plānošanai, kas palīdz novērst laika un resursu nelietderīgu izšķērdēšanu. Plānošana notiek vairākos līmeņos: starptautiskā, reģionālā, nacionālā un vietējā līmenī. Tai ir jāvirzās no vispārīgā uz specifisko un no globālā uz vietējo, no ilgtermiņa uz īstermiņa, no «kas» uz «kā».

6. atsauce

Čatanoga tika uzskatīta par vienu no ASV vispiesārņotākajām pilsētām. 1994. gadā tika izstrādāta pilsētas vīzija 2000. Vietējie iedzīvotāji, kuri tika iesaistīti šajā procesā, izvirzīja 40 mērķus, kuri bija jāsasniedz līdz 2000. gadam. Kopumā tika realizēti 223 projekti, radītas 1,380 jaunas darbvietas un piesaistītas investīcijas 750 miljonu dolāru vērtībā. Iedzīvotāji bija tik apmierināti ar saviem sasniegumiem, ka 2000. gadā tika izvirzīti jauni mērķi, un tagad Čatanoga ir viena no tīrākajām pilsētām ASV.

7. atsauce**SVID (stipro un vājo pušu, iespēju un draudu) analīze**

SVID analīze ir stratēģiskās plānošanas metode, kas parāda situācijas stiprās un vājās puses, iespējas un draudus. Stiprās puses (kapacitāte, kontakti, resursi u.tml.) un vājās puses (apstākļi, kas vājina pakalpojumu kvalitāti) parāda iekšējos faktorus. Iespējas (apstākļu kombinācija, kas gadījumā, ja tiek nodrošinātas nepieciešamās darbības, sniegs noteiktu labumu) un draudus (notikumi, kuriem piepildoties, radīsies ievērojamas negatīvas sekas) ir ārējie faktori. SVID analīzes rezultātā tiek iegūts garš stipro, vājo pušu, iespēju un draudu saraksts, kas turpmāk var tikt izmantots ilgtermiņa mērķu nosprašanās, politiku un programmu izstrādāšanā. SVID analīze vietējā līmenī var tikt organizēta dažādās mērķa grupās: politikiem, jauniešiem, sievietēm, zemniekiem, pilsētniekiem, u.tml.

Plānošanas process

Tā kā nacionālā likumdošana pašvaldībām uzdod izstrādāt vietējās attīstības vai sociālekonomiskos plānus un teritoriālos plānus, liela daļa pašvaldību jau pie tā strādā vai arī tos jau ir sagatavojuši. Šajā nodaļā mēs sniegsim vispārēju plānošanas procesa aprakstu, kas balstās uz vairāku plānošanas metožu kombināciju.

Jāatceras, ka plānošanai jābalstās uz esošo situāciju: pastāvošo likumdošanu – starptautisko, nacionālo un vietējo; pieejamajiem resursiem (finanšu, cilvēku un dabas) un vietējām vajadzībām. Plānošanas procesā būtiski ir apzināties, ka mēs uz šīs pasaules nedzīvojam vieni, un tas, ko mēs darām savā mājā vai pagastā var ietekmēt arī cilvēku dzīves un ekoloģisko situāciju cituviet.

Uzsākot vietējās attīstības plānošanu, ir jāveic vairāki pasākumi:

1. Vīzijas formulēšana

Plānošana parasti sākas ar kopīgās vīzijas nosprašanu. Tajā ir jāatspoguļo situācija, kur gribam nonākt, kādam ir jāizskatās mūsu pagastam, pilsētai pēc gadiem, kad mēs būsim realizējuši savus mērķus. Lai to izdarītu, būtiski ir noteikt vērtības, ko mēs gribam aizstāvēt un saglabāt, un precīzi noteikt pastāvošo situāciju, kurā mēs esam.

2. Situācijas analīze

Situācijas analīze ietver:

- vietējo vērtību apzināšanu,
- ekonomiskās, sociālās un ekoloģiskās bāzes noskaidrošanu,
- pašreizējās ekonomiskās un sociālās struktūras novērtēšanu,
- vietējo vajadzību noteikšanu,

- institucionālās kapacitātes novērtējumu u.tml.

Lai to veiktu, var izmantot iedzīvotāju aptaujas, statistikas analīzi un tās dinamisku salīdzināšanu, kā arī kvalitatīvu problēmu analīzi, piemēram SVID analīzi (skatīt 7. atsauci). Jāatceras, ka situācijas analīze ir pamats veiksmīgam plānošanas procesam un tai ir jābalstās uz vairākiem vispārējiem pamatprincipiem:

- veidojiet detalizētu dialogu ar sabiedrību, tās grupām un ekspertiem;
- koncentrējieties uz iedzīvotāju atzītām interesēm, vajadzībām un vēlmēm;
- informējiet ieinteresētās puses par problēmu tehniskajiem aspektiem, tās iesaistot analīzes un informācijas vākšanas procesā;
- nepieļaujiet nekritisku paļaušanās uz ekspertu (bieži vien ārēju) viedokli;
- izveidojiet labi informētu iedzīvotāju / vēlētāju loku, kuri vēlas nodrošināt kopienas ilgtspējīgu attīstību.

3. Problēmas apzināšana.

Balstoties uz situācijas analīzi, var definēt galvenās problēmas. Tām ir jābūt atrisināmām un skaidri formulētām. Bieži problēmas tiek jauktas ar risinājumiem. Centieties no tā izvairīties. Lai apzinātu problēmu, ir jāuzdod vairāki jautājumi:

- kas īsti ir šī problēma un kādi ir tās cēloņi?
- cik ilgā laika periodā problēmu var atrisināt?
- vai tās atrisināšanai ir pieejams pietiekams resursu daudzums (finanšu un cilvēku)?
- kāda ir tās priekšvēsture un kā tā radusies?
- kādi normatīvie akti uz to attiecas?
- kādas ekonomiskās un politiskās intereses ir ar to saistītas?

Kad visi šie jautājumi ir atbildēti, aprakstiet problēmas risinājumus, alternatīvas un meklējiet labākos pieejamos risinājumus.

Sabiedrības iesaistīšanu plānošanas procesā būtiski ir sākt jau pašā plānošanas procesa sākuma stadijā, nosakot vīziju un izvērtējot situāciju un problēmas. Populārākās

7. atsauce

Veicot SVID analīzi, ir jāatbild uz vairākiem jautājumiem:

Stiprās puses:

- kādas ir jūsu priekšrocības?
- ko jūs darāt labi vai labāk kā citi?
- ko citi cilvēki/organizācijas redz kā jūsu stiprās puses?

Vājās puses:

- ko jūs varētu uzlabot?
- ko jūs darāt slikti?
- no kā jums vajadzētu izvairīties?

Iespējas:

- kur ir labas iespējas, kas jums var pavērties?
- kādas interesantas tendences jums ir zināmas?
- iespējas var parādīties: jaunu tehnoloģiju un tirgu iespējās, izmaiņās valsts politikā, vietējos apstākļos, dzīves stila izmaiņās u.tml.

Draudi:

- ar kādiem šķēršļiem jūs satopaties?
- ko dara citi?
- vai kaut kas mainās jūsu darbības laucīnā?
- kāds ir jūsu finanšu, cilvēku un dabas stāvoklis?

sabiedrības līdzdalības metodes šajā posmā varētu būt: kartēšana – vietējo karšu veidošana, fokusa grupas, SVID analīze, sabiedriskais novērtējums, «reāla plānošana», prioritāšu meklēšana, izpētes konferences un citas metodes, kas aprakstītas šīs nodaļas turpinājumā.

4. Alternatīvu izvēle

Katrai problēmai parasti ir vairāki alternatīvi risinājumi. Alternatīvo risinājumu apskatīšana palīdz objektīvāk novērtēt atbilstību situācijai un paver plašāku skatu uz problēmu. Katram projektam un plānam ir jāizstrādā vismaz divas dažādas alternatīvas. Tām ir jābalstās uz iesaistīto pušu sadarbību un vietējiem resursiem. Katra no alternatīvām ir jāizvērtē pēc to ietekmes uz dabu un sociālo vidi, kā arī ekonomisko attīstību, jānoskaidro to ietekme uz vietējo sabiedrību un jāapskata to vieta globālā līmenī. Šajā posmā sabiedrības līdzdalība ir ļoti būtiska. To var kombinēt arī ar ekspertu viedokli. Taču gala lēmumam vienalga ir jābūt balstītam uz vietējo vajadzību apmierināšanu. Lēmumu pieņemšanā var izmantot dažādas metodes (skatīt tabulu nodaļā «Sabiedrības līdzdalības metodes»). Dažas no tām ir aprakstītas arī turpmāk šajā nodaļā.

5. Darba plāna izstrādāšana

Darba plāns tiek izstrādāts izvēlētajam labākajam plānam. Pirmie tiek noteikti mērķi. Izvēlieties mērķi, kurš ir sasniedzams ar saviem spēkiem (vietējiem resursiem) un konkrētā laika posmā. Mērķiem ir:

- jābūt konkrētiem, skaidriem un saprotamiem;
- jābūt sasniedzamiem;
- jāved uz problēmas atrisinājumu;
- jānosaka laika periods to sasniegšanai.

Kad mērķi noformulēti, ir jānosaka galvenā mērķauditorija, kuru šis plāns ietekmēs. Domājot par mērķauditoriju, atbildiet uz šādiem jautājumiem:

- kā tā ir saistīta ar problēmu?
- kāpēc viņi rīkojas tieši tā?
- kā viņu uzvedība var tikt mainīta?
- kādu labumu viņi varētu gūt no uzvedības maiņas?

Tam seko metožu un aktivitāšu izvēle. Metodes ir atkarīgas no esošās situācijas un izvirzītajiem mērķiem. Tās var būt:

- naudas plūsmas (subsīdijas, kredīti, pensijas u.c.)
- konstrukcijas/infrastruktūra (mājas, tilti, ceļi u.c.)
- pakalpojumi (izglītība, sabiedriskais transports u.c.)
- personu un organizāciju uzvedības kontrole (vides standarti, likumu kodeksi u.c.)
- valdības kapacitātes nodrošināšana (nodokļu iekasēšana, plānošana, sabiedriskās attiecības, diplomātija u.c.)

Plānojot aktivitātes, aprakstiet:

- kā tās saistās ar izvirzītajiem mērķi un kā tās risinās problēmas?
- kāpēc tieši tāda metode izvēlēta? Pieredze u.tml.
- kādi ir nepieciešamie resursi aktivitātes realizācijai?
- kāds ir laika grafiks?

6. Indikatoru izvēle

Būtiska plānošanas sastāvdaļa ir indikatoru izvēle. Indikatori parasti tiek lietoti, lai palīdzētu saprast saites un procesus sarežģītās sistēmās, piemēram, lauku attīstībā. Tie uzlabo vietējās plānošanas procesu, it sevišķi, palīdzot novērtēt plānu realizēšanas gaitu un tā sasniegumus. Indikatoriem ir jābalstās uz vietējām vērtībām un ir jābūt labi saprotamiem vietējiem iedzīvotājiem.

Tiem ir jābūt:

- precīziem (jābūt tieši saistītiem ar rezultātiem),
- kvantitatīvi izmērāmiem (objektīvi atspoguļojošam mēramo elementu),
- praktiskiem/pielietojamiem,
- jūtīgiem pret izmaiņām situācijā (mainīgiem),
- pieejamiem (datiem, lai aprēķinātu indikatorus, ir jābūt brīvi pieejamiem).

Lai veiksmīgi izvēlētos indikatorus, vispirms katram komponentam ir jānosaka viens indikators un jāpārlicinās, vai ir pieejami šī indikatora aprēķināšanai nepieciešamie dati. Ja dati nav pieejami, jānosaka viens vai vairāki alternatīvi indikatori, kuriem dati ir pieejami, vai jāizveido programma, ar kuras palīdzību iegūt datus, vai arī jāatsakās no šī elementa novērtēšanas. Ilgtspējīgās attīstības indikatori tiek lietoti daudzās pasaules pašvaldībās. Šeit ir viens piemērs no Norvičas pilsētas, Lielbritānijā. Tas sniedz ieskatu attīstības indikatoru izvēlē. Jums, izstrādājot savus indikatorus, ir jāņem vērā vietējā specifika un iedzīvotāju intereses.

8. atsauce

1988. gadā divi ciemati Rajhastānas štatā, Indijā nolēma izvērtēt sociālo, vides un ekonomisko attīstību. Lai to veiktu, viņi izvēlējās 38 indikatorus, kuri atspoguļotu vietējo attīstību. Pēdējo 20 gadu laikā 36 māsasaimniecībām ienākumi bija samazinājušies par aptuveni 5%. Taču indikatoru analīzes rezultāti parādīja, ka tās sevi bija novērtējušas pozitīvi 37 no 38 indikatoriem. Uzlabojumi bija mājas kvalitāte, regulāra apavu nēsāšana, ēšana 3 reizes dienā un dzīvošana telpā bez dzīvniekiem. Vienīgais samazinājums bija svaiga piena pieejamība, kuru tagad pārdeva ārpus ciemata. Tas parādīja, ka ne vienmēr ienākumi ir labākais veids, kā novērtēt labklājības līmeni.

JOMA	INDIKATORS	MĒRĶIS
Vides aizsardzība		
Tīrs gaiss	Dienu skaits, kad gaisa kvalitāte nepārsniedz normas	↔
Mājsaimniecības atkritumi	Mājsaimniecības saražoto atkritumus tonnu skaits gadā	↘
Mājsaimniecības atkritumi	Kopējais pārstrādāto atkritumu daudzums	↔
Ūdens taupīšana	Gadā patērētais ūdens daudzums	↘
Enerģijas taupīšana	Gadā patērētais enerģijas (elektrība un gāze) apjoms mājsaimniecībās un uzņēmumos	↘
Upes ūdens kvalitāte	Ūdens kvalitāte divās lielākajās Norvičas upēs:	
	• skābeklis,	↔
	• biokīmiskā skābekļa pieprasījums,	↔
	• amonjaks	↘
Dzīvā daba	Norvičas upēs dzīvojošo gulbju skaits	↔
Zaļā zona	Zaļā zona, kvadrātmetros, pilsētā	↔
Satiksmē	Gada laikā nobrauktie kilometri ar:	↘
	• mašīnu,	↘
	• sabiedrisko transportu,	↔
	• velosipēdu,	↔
	• kājām	↔
Drošība uz ielas	Gājēju ielu garums, kilometros	↔
Ekonomiskā attīstība		
Bezdarbs	Bezdarbnieku skaits	↘
Izglītība	Cilvēku skaits, kuri ir sasnieguši nacionālos apmācības un izglītības mērķus, procentos	↔
Darba vietas	Kopējais darba vietu skaita pieaugums gadā	↔
Uzņēmējdarbība	Mazo un vidējo uzņēmumu skaits, kuri ir reģistrēti Norvičā	↔
Tūrisms	Viesnīcās pārnakšņojušo tūristu skaits	↔
Sociālā attīstība		
Nabadzība	Iedzīvotāju proporcija, kas dzīvo zem noteiktā nacionālā iztikas minimuma	↘
Pajumtes	Bezpaumtņieku skaits Iedzīvotāji rindās uz dzīvokli	↘
Vietējie pakalpojumi	Cilvēku skaits, kas dzīvo gājiena attālumā līdz veikalam un citiem pakalpojumiem	↘
Vietējā demokrātija	Vietējās vēlēšanās balsojošo balsstiesīgo iedzīvotāju proporcija	↔
Sports	Sportošanas iespējas atbilstoši Anglijas sporta padomes mērķiem	↔
Drošība	Pieteikto noziegumu skaits	↔
Māksla un kultūra	Sēdvietu/vietu skaits (teātros, kino, estrādē u.tml.)	↔
	Darbojošos muzeju skaits	↔
↔ palielināt ↘ samazināt		

7. Novērtējums.

Novērtējums ir strukturēts vērtējums, kas tiek veikts darbības ieviešanas laikā vai pēc tam. Tas tiek lietots, lai noteiktu ieviešanas stiprās un vājās puses, kā arī vēlreiz pārbaudītu izvēlēto mērķu pareizību. Atbildiet uz jautājumiem:

- Vai mērķis ir sasniegts?
- Vai sadarbības partneri bija izvēlēti pareizi?
- Kāds bija komandas darbs?
- Vai resursi bija pareizi aprēķināti?

Apskatītā tradicionālā plānošanas metode parāda tikai ietvarus, kuros notiek plānošanas process. Katrā situācijā tas var atšķirties atkarībā no vietējiem apstākļiem un vajadzībām. Arī sabiedrības loma plānošanas procesā ir tikai pašu plānotāju rokās un, lai veidotu un veicinātu vietējo attīstību un stimulētu sabiedrības līdzdalību, tajā var tikt izmantotas arī daudzas citas metodes, kuras ir caurspīdīgas un veicina vietējo iniciatīvu.

Sabiedrības līdzdalības metodes

Nav viena labākā plānošanas ceļa, jo katram no tiem ir savas stiprās un vājās puses. Tāpēc jāizvēlas situācijai un apstākļiem piemērotāko. Lai nodrošinātu efektīvu sabiedrības līdzdalību, vietējās plānošanas procesā ir jāievēro vairāki soļi:

1. Izlemjiet, kāds sabiedrības līdzdalības līmenis tiks nodrošināts plānošanas procesā:
  - interešu grupu līdzdalība vai
  - tiešā līdzdalība
2. Izlemjiet, kāda būs plānošanas procesā/līdzdalībā iesaistītā mērķauditorija/sabiedrības grupas.
3. Informējiet izvēlētajās grupas/sabiedrību par paredzēto plānošanas procesu.
4. Sadarbībā ar ieinteresēto sabiedrību izvēlieties plānošanas procesa tēmu/jautājumus.
5. Izvēlieties metodes un līdzekļus izvēlēto tēmu analīzei.
6. Izvēlieties metodes un līdzekļus izvēlēto tēmu tehniskajai/ekspertu analīzei.
7. Pārskatiet novērtējuma metodes, lai pārliecinātos, ka tās nodrošina sistemātisku pieeju problēmu risināšanai.
8. Informējiet iesaistītās puses par tehniskā novērtējuma rezultātiem.
9. Nosakiet jomas, kurām ir nepieciešama padziļināta izpēte.
10. Noskaidrojiet visus priekšlikumus iespējamajām darbībām, kas būtu nepieciešamas problēmu novēršanai.
11. Sagatavojiet un publiskojiet gala ziņojumu.

Veiksmīgu plānošanas procesu var nodrošināt, sasaistot ekspertu darbu ar vietējo iedzīvotāju līdzdalību. Plānošanas process ir jāorganizē tā, lai ieinteresētā sabiedrība tiktu iesaistīta ekspertu darbā / tehniskajā novērtējumā un ekspertu secinājumi tiktu integrēti un izmatoti sabiedrības plānošanas procesā.

Ekspertu iesaistišana plānošanas procesā ir nepieciešama, lai tiktu nodrošināta pētījumiem un analīzei nepieciešamā informācija un sagatavota specifiska situācijas analīze un pētījumu dati. Taču arī populārākās ekspertu analīžu metodes – kā piemēram: risku analīze, ietekmes uz vidi novērtējums, sistēmanalīze u.tml. – var tikt pārveidotas tā, lai vietējie iedzīvotāji tajās būtu iesaistīti pēc iespējas vairāk.

Šeit būs dažas metodes, kuras var izmantot, lai uzlabotu pašu plānošanas procesu, tā elementus, kā arī sabiedrības līdzdalību tajā.

Ekspertu novērtējums	
Ietekmes uz vidi novērtējums	Ietekmes uz vidi novērtējums ir procedūra, lai novērtētu paredzētās darbības iespējamo ietekmi uz vidi un izstrādātu priekšlikumus nelabvēlīgas ietekmes novēršanai vai samazināšanai. Nepieciešams precīzs visu vides faktoru novērtējums, taču novērtējuma rezultātus ir grūti integrēt un salīdzināt ar fiskālajām analizēm – piemēram, ienākumu – izdevumu analīzi.
Ienākumu – izdevumu analīze	Tiek izmantota kvantitatīvu rādītāju iegūšanai, pamatā ekonomikā, piemēram, novērtējot investīciju projektus. Kopējo labumu pārvērš naudas izteiksmē un salīdzina ar izdevumiem (ienākumi mīnus izdevumi). Vispirms tiek noteikts mērķis (ieguvums), tad kritēriji alternatīvu salīdzināšanai, pēc tam nosaka «cenu» katrai alternatīvai, un tad katrai no tām nosaka labumus/ieguvumus. Analīze tiek veikta, novērtējot alternatīvu efektivitāti, taču netiek novērtēta šo labumu izplatība teritorijā (kam būs labums?) un grūti novērtēt labumus, kam nav kvantitatīvas izteiksmes.
Izdevumu – efektivitātes analīze	Nosaka apstākļus, kas minimizēs kāda uzdevuma realizācijas izmaksas. Nav nepieciešams novērtēt ieguvumus un tiek ignorēti uzdevuma veikšanas rezultāti.
Tehnoloģijas novērtējums	Nosaka to, kāda būs tehnoloģiju ietekme uz cilvēkiem, ekonomiku, vidi, sociālo struktūru, u.c.
Risku – ieguvumu analīze	Novērtē ieguvumus, salīdzinājumā ar riskiem. Paredz ņemt vērā visus riskus, ieguvumus un izmaksas, taču bieži vien nespēj aptvert un apzināt visus apskatāmos faktorus.
Līdzdalības metodes	
Informatīvās intervijas	Parasti notiek viens pret viens starp aptaujājamo un intervētāju. Tās tiek veidotas, balstoties uz virkni jautājumu, kuriem ir jāatklāj intervējamā domas par kādu politiku vai plānu. Var būt noderīga metode darbojoties ar politiķiem, taču gala rezultāti ir ļoti atkarīgi no izvēlētajiem jautājumiem un aptaujāto loka.
Fokusa grupas	Nelielas cilvēku grupas, kas ir no vienas apkaimes un ar kopīgām interesēm, sanāk kopā ar mērķi izzināt dalībnieku vērtības un uzskatus. Tā ir laba metode kvalitatīvas nevis kvantitatīvas informācijas iegūšanai, taču fokusa grupas atlase un vadīšana prasa noteiktu apmācību, un iegūtie rezultāti ir vairāk 'normas' nekā realitāte, tāpēc prasa smalku rezultātu analīzi.

Dažas no metodēm, kas vari tikt izmantotas plānošanas procesa uzlabošanai, mēs apskatīsim padziļināti.

9. atsauce**Kartēšanas process.****1. Iemesls**

Izlemjiet, ko atspoguļot uz kartes (piemēram, zemes izmantošanu, draudus, resursus, mobilitāti, sociālo infrastruktūru u.tml.), un labākās attēlošanas metodes.

2. Cilvēki

Piedalīties aiciniet cilvēkus, kuri labi pārzina teritoriju un vēlas dalīties savās zināšanās, izlemjiet vai strādāt individuāli vai grupās.

3. Vieta un materiāli

Izvēlieties labāko vietu (grīda, siena, galds u.tml.) un materiālus (uzlīmes, akmeņus, sēklas, pogas, zīmuļus, krītu u.tml.).

4. Kartes veidošana

Pasākuma vadītājs var palīdzēt cilvēkiem uzsākt darbu, bet nepiedalās pašā procesā.

5. Diskusija

Karšu prezentācijas. Diskusija, salīdzinot dažādās kartes un secinājumu formulēšana. Diskusija tiek dokumentēta.

6. Iemūžināšana

Radītās kartes, atkarībā no materiāla un to veida, vai nu tiek saglabātas vai nofotografētas turpmākai lietošanai.

7. Plānošana

Kartēšanas procesā iegūtie rezultāti ir jānodod vietējiem lēmumu pieņēmējiem un plānotājiem. Rezultātus var izmantot arī turpmāko projektu veidošanā.

Kartēšanas process var aizņemt 1-2 stundas.

1. Kartēšana

Kartēšana ir laba vizuālās plānošanas metode, kas dod iespējas gan vietējiem iedzīvotājiem, gan cilvēkiem no malas redzēt, noteikt, pārrunāt un izskaidrot redzamo attēlu, analizēt situāciju, dalīties jaunradē un plānot nākotni.

Atsevišķi cilvēki vai cilvēku grupas veido vietējās apkārtnes kartes, lietojot krāsas un papīru, zīmējot smiltis, vai izmantojot krītu vai citus pieejamos materiālus. Tas ir radošs process, ko nevajag ierobežot. Taču, lai koncentrētu cilvēku domas, parasti tiek dotas norādes, piemēram, koncentrēties uz vietām, kas jums patīk vai nepatīk, vietas, kuras jūs visbiežāk apmeklējat, lietas, ko jūs vēlētos redzēt u.tml.

Radītās kartes tiek tālāk izmantotas, lai pārrunātu un analizētu iegūtos rezultātus un saprastu dažādus viedokļus, kā arī, lai plānotu izmaiņas.

Lielbritānijas organizācija «Kopējie pamati» (Common ground, ang.) jau vairākus gadus strādā ar vietējām kopienām Anglijā, tām palīdzot apzināties vietējās vērtības un tādējādi palīdzot stiprināt kopienas dzīvi. Viņi izmanto draudžu vai pagastu kartes, kurās vietējie iedzīvotāji atzīmē vērtīgākās vietas, kas tiem šķiet nozīmīgas. Tas palīdz pašvaldībai izstrādāt teritoriālos plānus. Līdzīgas iniciatīvas ir vērojamas arī ASV. Džons Kretsmans un Džons Makknaitis ir apkopojusi daudzu ASV kopienu pieredzi un secinājuši, ka galvenais ir noteikt vietējos cilvēku, institucionālos un dabas resursus un, tos kombinējot un mobilizējot, būvēt spēcīgāku un patstāvīgāku kopienu, tādējādi attīstot vietējo ekonomiku. Tas balstās uz individuālo zināšanu un iemaņu izmantošanu, vietējām organizācijām – klubiem, kuros cilvēki sanāk kopā un cenšas apzināt un risināt savas problēmas, kā arī formālākām vietējām institūcijām, kā piemēram, vietējais bizness, sabiedriskās institūcijas, skolas, slimnīcas, bibliotēkas un sociālie centri.

2. Reālā plānošana

Daudzi ir sastapušies ar sliktu pieredzi vai nu organizējot vai piedaloties sabiedriskajās apspriedēs. Bieži vien uz tām ierodas tikai daži cilvēki, kuri visu kritizē, un visi izteikties gribētāji netaiek pie vārda, vai viņus pienācīgi neuzklausa un lēmumu tāpat pieņem, ignorējot iedzīvotāju vēlmes. «Reālā plānošana» aizsākās Anglijā, un tās mērķis ir novērst šīs problēmas. Tā ir viena no teritorijas fiziskās plānošanas metodēm.

Soļi «Reālai plānošanai»:

1. **Iniciatīva.** Parasti iniciators ir pašvaldība, kas definē teritoriju un izveido vadības grupu. Kontaktējas ar citām sabiedrības grupām, lai saņemtu atbalstu (1 mēnesis).
  2. **Izveido modeli.** Vadības grupa, bieži vien kopā ar skolēniem, uz teritorijas kartes (parasti 1:200 vai 1:300), izveido trīsdimensiju teritorijas maketu (ar galvenajām celtnēm), tā, lai cilvēki varētu saskatīt savas mājas (2 dienas).
  3. **Popularizēšana.** Novieto maketu dažādās publiskās vietās (skolās, veikalos, pagasta mājā un citās populārās iedzīvotāju pulcēšanās vietās) apskatei (2 nedēļas).
  4. **Tikšanās.** Kopā sanāk vietējie iedzīvotāji, lēmumu pieņēmēji un eksperti. Tikšanās var būt viena vai vairākas dažādās vietās. Telpā, kur notiek apspriede, nav ne krēslu, ne pjedestāla, no kura teikt runas. Modelis ir izstādīts istabas centrā.
    - **Cilvēki sapulcējas** ap modeli. Pasākuma vadītājs iepazīstina ar tikšanās mērķi un procesu (10 min).
    - Dalībnieki **izsaka priekšlikumus**, diskutē, nosaka problēmas un izsaka risinājumus. Katrs, kurš vēlas, uz modeļa attiecīgajā vietā izvieto iepriekš sagatavotas kartiņas, par to, ko un kur viņi vēlētos redzēt (rotaļu laukumu, autostāvvietu, parku, veikalu, u.tml.). Eksperti (plānotāji, inženieri, arhitekti, policisti, sociālie darbinieki un citi) vēro un atbild uz jautājumiem, bet paši nepiedalās. Viņiem ir piespraustas amatu zīmes. Tas palīdz viņiem iejusties, bet neļauj dominēt diskusijā (30 min). Dalībnieki pārrunā rezultātus un maina kartiņu vietas, kamēr panāk vienošanos (30 min).
    - Fiksē rezultātu, definējot priekšlikumu un tā atrašanās vietu (30 min).
    - Dalībnieki priekšlikumiem dod prioritātes, nosakot: Tagad, Drīz vai Vēlāk un novērtē pēc tā, vai tās var tikt realizētas izmantojot tikai vietējos resursus, vai tam ir nepieciešama ārēja palīdzība: cilvēki, materiāli, finanses. Nosaka arī atbildīgos. Saistības tiek pārrunātas un skaidri formulētas. Ir iespējams vienoties par kompromisiem (30 min).
    - Tam seko diskusija par nākamajiem soļiem, un tiek izveidotas darba grupas par galvenajiem jautājumiem (piedalās gan lēmumu pieņēmēji, gan eksperti, gan vietējie iedzīvotāji) (20 min).
- Jāatzīst, ka, lai iegūtu vēlamu rezultātu, procesam ir nepieciešams ļoti labs vadītājs – procesa veicinātājs. Kopā sanākums ilgst divarpus stundas. Pirms prioritāšu noteikšanas vēlams ieplānot pārtraukumu.
5. **Darba grupas.** Izstrādā detalizētu piedāvājumu ar budžetu un tehniskajiem risinājumiem (2 mēneši).
  6. **Atgriezeniskā saite.** Darba grupu rezultātu paziņošana.

3. Sabiedriskais novērtējums

Sabiedriskais novērtējums pasaulē attīstījās septiņdesmitajos gados un ieguva lielu popularitāti. Tagad tā ir viena no atzītākajām un populārākajām metodēm, kas tiek lietota vietējā plānošanas procesā, lai noskaidrotu vietējo iedzīvotāju viedokli. Šī metode ir pretstats tradicionālajām plānošanas metodēm, kas nespēj apmierināt nabadzīgākās sabiedrības daļas vēlmes. Tā tika ieviesta kā plānošanas metode, kas palīdz apiet iespējamos šķēršļus izpētes procesā un nodrošina alternatīvu iedzīvotāju aptaujām.

Sabiedriskais novērtējums tiek iedalīts:

- ātrais sabiedriskais novērtējums – tiek izmantots, lai iegūtu informāciju par vietējo situāciju;
- līdzdalības sabiedriskais novērtējums – veicina lielāku vietējo iedzīvotāju iesaistīšanos, mudinot sabiedrību pašai veikt situācijas novērtējumu, to analizēt un rīkoties, kā arī uzraudzīt un kontrolēt izpildi. Galvenā uzmanība tiek pievērsta tieši vietējo procesu apgūšanai un analīzei, partnerībai un zināšanu apmaiņai sabiedrībā. Taču šis process ir diezgan lēns.

Sabiedrisko novērtējumu vada darba grupa, kura organizē diskusijas, veic analīzi un dodas ekspedīcijās. Lai tas notiktu veiksmīgi, ir jāņem vērā vairāki organizatoriski faktori:

- Darba grupa ir jānodrošina ar visu darbam nepieciešamo: kanceleja, tehnika, līdzekļi diskusiju organizēšanai u.tml.;
- Grupas locekļiem pirms tam ir jāiziet apmācība, īpaši, ja darba blakus mērķis ir vietējo iedzīvotāju izglītošana;
- Darba rezultāti ir atkarīgi no tā, cik daudz laika ir atvēlēts darbam uz vietas un atskaites sagatavošanai: datu analīzei, secinājumiem un rekomendācijām;
- Divu līdz trīs jautājumu apskatīšana nelielā teritorijā prasa divas nedēļas, bet, ja jautājumu loks ir plašs un apskatāmā teritorija liela, darbs var prasīt pat vairākus mēnešus;
- Atskaiti vislabāk ir sagatavot uzreiz pēc darba pabeigšanas un ar to jāiepazīstina arī vietējie iedzīvotāji.

Tā kā sabiedriskā novērtējuma process balstās uz līdzdalību, kooperāciju, savstarpējo respektu un vietējo iedzīvotāju iesaistīšanos, tā pamatā ir atklātas tikšanās (atklāšanas sapulce, noslēguma sapulce un papildus pēcprojeta tikšanās). Sabiedriskā novērtējuma procesā var tikt izmantotas arī citas plānošanas metodes:

- kartēšana un modelēšana – labas metodes darba uzsākšanai, jo stimulē diskusijas un darba grupai rada labāku priekšstatu par vietu un cilvēkiem;
- sezonālu un vēsturisku diagrammu veidošana – palīdz noteikt izmaiņas un tendences;
- priekšrocību noteikšana – labs iesākums pirms intervijām un palīdz fokusa diskusijām;
- divpusējas intervijas un fokusa grupu diskusijas – palīdz savākt konkrētu informāciju un datus pētījumam, kā arī citas metodes.

4. Studiju loki

Studiju loki balstās uz darbu grupās, kurās sanāk 8–12 cilvēki ar dažādu pieredzi un uzskatiem. Šīs darba grupas sanāk kopā vairākas reizes, lai pārrunātu kādu jautājumu. Šajā procesā visiem ir vienādas tiesības un cilvēki cenšas izprast un ieklausīties viens otra viedoklī. Taču citu viedoklim nav jāpiekrīt. Loku mērķis ir dalīties interesēs, satraukumos un meklēt kopīgus risinājumus, lai uzlabotu situāciju. Moderators palīdz grupai fokusēties uz dažādiem uzskatiem un vada diskusiju.

Analizējot vietējās attīstības jautājumus, iedzīvotāji no vietējās apkaimes satiekas vairākos dažādos studiju lokos paralēli. Visi studiju loki strādā ar vienu un to pašu jautājumu un meklē risinājums vietējai attīstībai. Studiju loku beigās visi cilvēki sanāk kopā iedzīvotāju sanāksmē, lai izstrādātu kopēju darba plānu, kas ir radies atsevišķajos lokos.

Viena persona vai organizācija nespēj radīt efektīvu darba programmu pašvaldībai. Tāpēc, lai nodrošinātu un dažādotu līdzdalību, atsevišķie studiju loki ir jāorganizē un jāvada vietējai iniciatīvas grupai, kas pārstāv dažādas interešu grupas: jaunatne, sievietes, mednieku un makšķernieki, lauksaimnieki, uzņēmēji u.tml.

Šajā brošūrā mēs apskatījām ilgtspējīgu lauku attīstību, iespējas to realizēt Latvijā un sniedzām dažus piemērus no citām pasaules valstīm. Aplūkojām centralizētu un decentralizētu vietējās pārvaldes sistēmu priekšrocības un trūkumus, kā arī vietējo iedzīvotāju un sabiedrības līdzdalības lomu lauku attīstības veicināšanā. Pēdējā nodaļā lielākā uzmanība tika pievērsta vietējās attīstības plānošanas procesam un veidiem, kā efektīvāk tajā iesaistīt plašāku sabiedrību.

Latvijā diemžēl ir maz pieredzes patstāvīgas lauku politikas veidošanā, un vēl jo mazāka vietējo iedzīvotāju iesaistīšanās. Gan administrācijas, gan pašu iedzīvotāju pasivitāte un pieredzes trūkums visvairāk traucē efektīvai sadarbībai starp vietējo pārvaldi un iedzīvotājiem. Taču šīs barjeras ir pārkāpjamas un, jo ātrāk mēs to izdarīsim, jo veiksmīgāk spēsim veidot savu dzīvi.

Internets

- Globālais ekociematu tīkls: www.gaia.org
- Starptautiskais kopienu tīkls: www.ic.org
- Informācija par Sabiedrisko novērtējumu:
<http://www.iisd.org/casl/CASLGuide/PRA.htm>
un <http://www.worldbank.org/wbi/sourcebook/sba104.htm>
- Informācija par Studiju lokiem: www.studyircles.org
- Daudzas dažādas metodes vietējai plānošanai un sabiedrības līdzdalībai:
<http://www.communityplanning.net>

Grāmatas

- Deepening Democracy: Institutional innovations in empowered participatory governance; Archon Fung & Erik Olin Wright; Verso Books, 2003 (<http://www.ssc.wisc.edu/~wright/Deepening.pdf>)
- Ecovillage Living: Restoring the Earth and Her People; Hildur Jakson & Karen Svensson, Green Books
Vithal Rajan, A Resurgence Books, Foxhole, 1993
- Rural Development: Principles and Practice; Malcolm J. Moseley; SAGE Publications, London, 2003
- Health & Community: Holism in Practice; Mike Money; A Resurgence Books, Foxhole, 1993
- Lauku attīstības rokasgrāmata, Phare projekts «Atbalsts lauku ekonomikas dažādošanai» (ALED), 1999

Organizācijas

Latvijas dabas fonds

Kronvalda bulv. 4
Rīga, LV 1842
Tel.: 7 322 852
Fakss: 7 830 291
E-pasts: kabucis@latnet.lv
Internets: www.daba.lv/

Latvijas Valsts Agrārās Ekonomikas Institūts

Struktoru iela 14
Rīga, LV 1039
Tel.: 7 552 909
Fakss: 7 541 789
Internets: www.agropols.lv/

Zaļā brīvība

Meža iela 4, 4. stāvs
Rīga, LV 1048
Tel./fakss: 7 613 806
E-pasts: zeme@latnet.lv
Internets: www.zb-zeme.lv

Pasaules dabas fonds

Elizabetes iela 8-4
Rīga, LV 1010
Tel.: 7 505 640
Fakss: 7 505 651
E-pasts: wwf@latnet.lv
Internets: www.wwf.lv

REC – Latvija

Peldu iela 26/28
Rīga, LV 1050
Tel.: 7 228 050
E-pasts: reclat@parks.lv
Internets:
www.parks.lv/home/RECLatvija/

